

Archeologisch bureauonderzoek
Koningstraat 2 t/m 18 te Middelburg,
gemeente Middelburg

Walcherse Archeologische Dienst

Colofon

Walchers Archeologisch Rapport 1

Archeologisch bureauonderzoek Koningstraat 2 t/m 18 te Middelburg, gemeente Middelburg

Auteur: B.H.F.M. Meijlink

In opdracht van: gemeente Middelburg

Afbeelding voorpagina: Kaart van Walcheren, na 1678, door N. Visscher

Afbeeldingen: WAD tenzij anders vermeld

© Walcherse Archeologische Dienst, Februari 2007

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De WAD aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
B.H.F.M. Meijlink

ISBN:978-90-78877-01-1

Walcherse Archeologische Dienst (WAD)

Postbus 70

4330 AB Middelburg

Tel: 0118-67 88 03

Fax: 0118-62 80 94

e-mail: b.meijlink@middelburg.nl

Inhoudsopgave

1.	Samenvatting	4
2.	Administratieve gegevens	5
3.	Inleiding	6
4.	Afbakening plan- en onderzoeksgebied, vaststelling consequenties toekomstig gebruik	7
5.	Beschrijving huidig gebruik	9
6.	Beschrijving historische situatie en mogelijke verstoringen	9
7.	Beschrijving bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden	11
8.	Gespecificeerde verwachting	13
9.	Conclusies en advies	14
10.	Literatuur	16

1. Samenvatting

In het huizenblok ingeklemd tussen de Koningstraat, de Bagijnhof, de Stoppelaarstuin en Achter het Hofplein is de bouw van een appartementencomplex gepland. In overeenstemming met het archeologiebeleid van de gemeente Middelburg is in een vroeg stadium van de planvorming hier een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd door de Walcherse Archeologische Dienst, waarvan de rapportage voor u ligt. Het doel van dit onderzoek is om een verwachtingsmodel op te stellen voor de aanwezigheid en de mate van conservering van archeologische resten in het onderzoeksgebied. De resultaten van dit onderzoek en het verwachtingsmodel liggen aan de basis van de besluitvorming omtrent eventuele vervolgstappen binnen het archeologische onderzoeksproces, die voorafgaand aan of gelijktijdig met de voorgenomen bodemingrepen moeten worden genomen.

Door onderhavig bureauonderzoek is duidelijk geworden dat in het onderzoeksgebied goed geconserveerde behoudenswaardige archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn. In de westelijke strook zijn op geringe diepte muurresten en andere bebouwingsresten bewaard gebleven die naar alle waarschijnlijkheid teruggaan tot de 16^e en 17^e eeuw. Het gaat hierbij om fundamentresten en beerkelders behorende bij panden die hier hebben gestaan en zijn weergegeven op de historische kaarten. Onderliggend geldt een middelhoge verwachting voor bewoningsresten uit de Late Middeleeuwen, met name de 13^e t/m 15^e eeuw.

In de oostelijke helft van het onderzoeksgebied moet centraal rekening gehouden worden met fundamentresten en beerkelders van een groot gebouw dat volgens de kaart van Goliath hier heeft gestaan. Ten noorden en ten zuiden hiervan heeft waarschijnlijk nooit bebouwing gestaan. Op de historische kaarten is hier telkens een tuin weergegeven. Bewoningsresten in de vorm van afvalkuilen en waterputten uit zowel de Late Middeleeuwen als de Nieuwe Tijd zijn niet uit te sluiten.

De bovenkant van de archeologische resten bevinden zich op geringe diepte (0,30 – 0,70 m) onder huidig maaiveld. Door zowel de saneringswerkzaamheden als het plaatsen van heipalen worden deze archeologische resten bedreigd.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is het volgende advies geformuleerd:

Bij de sanering dient rekening te worden gehouden met een opgraving van de bovenste archeologische resten. Zoals gezegd liggen deze resten namelijk op geringe diepte onder het huidig straatniveau. Op een diepte van ca. 0,85 - 1,00 m onder huidig straatniveau lag het eerste onderzoeksniveau van de opgraving op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne. Indien inderdaad gesaneerd moet worden tot ca. 1,00 meter onder huidig straatniveau, dan moet gerekend worden met een voorafgaande opgraving met naar alle waarschijnlijkheid één onderzoeksniveau op genoemde diepte, met mogelijk een tweede onderzoeksniveau op enkele plaatsen. Optredende beerkelders moeten namelijk worden onderzocht.

Idealiter worden de muurresten behouden en niet weggeruimd en wordt tussen de muren weer met zand opgevuld. Worden ze wel weggeruimd dan moet daaronder ook archeologisch onderzoek plaats vinden. Dit houdt waarschijnlijk een verdubbeling van de kosten in ten opzichte van de opgraving van slechts één vlak.

Tenslotte bestaat ook de mogelijkheid dat er geheid moet gaan worden. Bij de sanering zullen verschillende muurresten vrij gelegd worden. Dit maakt het mogelijk om in eerste instantie het heipalenplan aan te passen. Aan de hand van de opgraving van de (bovenste) muurresten zal in overleg gekeken moet worden in hoeverre het heipalenplan aangepast kan worden, zodat zo min mogelijk archeologie vernietigd wordt.

2. Administratieve gegevens

Soort onderzoek:	Bureauonderzoek
Provincie:	Zeeland
Gemeente:	Middelburg
Plaats:	Middelburg
Toponiem:	Koningstraat
Centrumcoördinaten:	31.780/391.850
Coördinaten plangebied:	zw 31.773/391.828; nw 31.766/391.878; no 31.793/391.881; zo 31.800/391.827
Oppervlakte plangebied:	ca. 1.400 m ²
Kadastrale gegevens:	Gemeente Middelburg, Sectie L, 1962 – 1972, 3481 – 3483 en 4162
Kaartblad:	48B
Onderzoeksmeldingsnr. Archis II:	21281
Opdrachtgever:	Gemeente Middelburg Dhr. A. Suylen Postbus 6000 4330 LA Middelburg
Bevoegd Gezag:	Gemeente Middelburg Namens deze: B. Meijlink Walcherse Archeologische Dienst (WAD) Postbus 70 4330 AB Middelburg e-mail: b.meijlink@middelburg.nl
Beheer en plaats van documentatie:	Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) Postbus 49, 4330 AA Middelburg Beheerder: dhr. J.J.B. Kuipers Tel.: 0118-670870, fax: 0118-670880 e-mail: jjb.kuipers@scez.nl
Beheer en plaats van vondsten :	niet van toepassing
Complextype :	niet van toepassing
Autorisatie:	Drs. B. Meijlink Senior archeoloog WAD
ISBN-nummer	978-90-78877-01-1

3. Inleiding

In het onderzoeksgebied is de bouw van een appartementencomplex gepland. Ten behoeve van de bouw is een sanering van de grond op het terrein voorzien tot een diepte van 1,00 tot 1,50 meter onder huidig straatniveau. Ook de noodzaak van het plaatsen van heipalen wordt niet uitgesloten.

Grenzend aan het onderzoeksgebied bevindt zich het terrein van de voormalige Berghuiskazerne aan de Zuidsingel. Hier heeft een opgraving aangetoond dat goed geconserveerde archeologische resten in de ondergrond van dit deel van Middelburg aanwezig zijn. Er bestaat een grote kans dat ook in het onderzoeksgebied goed bewaard gebleven archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn. Dit kan ingrijpende consequenties inhouden voor de planvorming van de nieuwbouw.

Dit archeologisch bureauonderzoek heeft tot doel een verwachtingsmodel op te stellen voor de aanwezigheid en de mate van conservering van archeologische resten in het onderzoeksgebied. De resultaten van dit onderzoek en het verwachtingsmodel liggen aan de basis van de besluitvorming omtrent eventuele vervolgstappen binnen het archeologische onderzoeksproces, die voorafgaand aan of gelijktijdig met de voorgenomen bodemingrepen moeten worden genomen. Teneinde tot een gedegen verwachtingsmodel en een advies voor vervolgstappen te komen is het bureauonderzoek overeenkomstig de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) 3.1 als volgt opgebouwd. Na de inleiding volgt paragraaf 1 met de afbakening van het plan- en onderzoeksgebied en de vaststelling van de consequenties voor het toekomstige gebruik (KNA 3.1 LS01). Vervolgens wordt in paragraaf 2 de huidige situatie beschreven (KNA 3.1 LS02), waarna in paragraaf 3 de historische situatie en mogelijke verstoringen uit het verleden worden beschreven (KNA 3.1 LS03). In paragraaf 4 worden de bekende archeologische waarden en aardwetenschappelijke gegevens beschreven (KNA 3.1 LS04), waarna in paragraaf 5 een gespecificeerde archeologische verwachting wordt opgesteld, het zogenaamde verwachtingsmodel (KNA 3.1 LS05). In paragraaf 6 wordt tenslotte een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd. In de inleiding zelf wordt hieronder kort ingegaan op het beleidskader waarbinnen het archeologisch onderzoek valt en de geraadpleegde bronnen.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het Walchers archeologiebeleid, zoals dat in het begin van 2006 is vastgesteld in de Nota Archeologische monumentenzorg Walcheren. Uitgangspunt van het archeologiebeleid is het streven in het kader van de archeologische monumentenzorg naar een optimaal behoud en beheer van het archeologisch erfgoed. De doelstellingen van het Walchers beleid is in eerste plaats dus het veiligstellen van archeologisch waardevolle vindplaatsen (behoud *in situ*). Binnen AMK-terreinen geldt een vrijstelling voor archeologisch onderzoek alleen voor bodemingrepen die kleiner zijn dan 30 m² en die niet dieper gaan dan 40 cm onder maaiveld / straatniveau. De geplande bodemingrepen in het plangebied / onderzoeksgebied overstijgen beide criteria.

Archeologisch onderzoek binnen de historische kern Middelburg vormt een belangrijk speerpunt van het Walchers archeologiebeleid.

Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het omschreven gebied.

De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld voor het plangebied:

Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn:

*In welke mate worden deze waarden verstoord door realisatie van de geplande bodemingreep?
Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?*

Indien de archeologische waarden niet kunnen worden behouden:

Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

Voor dit onderzoek is geen afzonderlijk Programma van Eisen geschreven. Het onderzoek is uitgevoerd conform de "Handleiding Programma's van Eisen Zeeland".

Het bureauonderzoek is uitgevoerd begin december 2006 door B. Meijlink (senior archeoloog Walcherse Archeologische Dienst).

Ten behoeve van het bureauonderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

Adressen (al dan niet digitaal)

- ARCHIS (AMK, IKAW, onderzoeken en waarnemingen)
- Flexiweb gemeente Middelburg (topografie, kadastergegevens en luchtfoto's)
- Zeeuws Archief (historische kaarten, foto's, bouwtekeningen, kadastrale minuut)
- Zeeuwse Bibliotheek (fotobank)
- Zeeuws Archeologisch Archief (aanvullende archeologische gegevens)
- De Woonomgeving (kadastrale minuut)

Historische kaarten

- Kaart van Middelburg (minuut) en Middelburg en Arnemuiden (netkaart) van Jacob van Deventer uit 1550
- Plattegrond van Middelburg van Cornelis Goliath uit 1657
- Topografische Kaart van de Hattinga's uit ca. 1750
- Kadastrale minuut 1832, 1873 en 1922 (www.dewoonomgeving.nl en Zeeuws Archief)

Aardwetenschappelijke kaarten

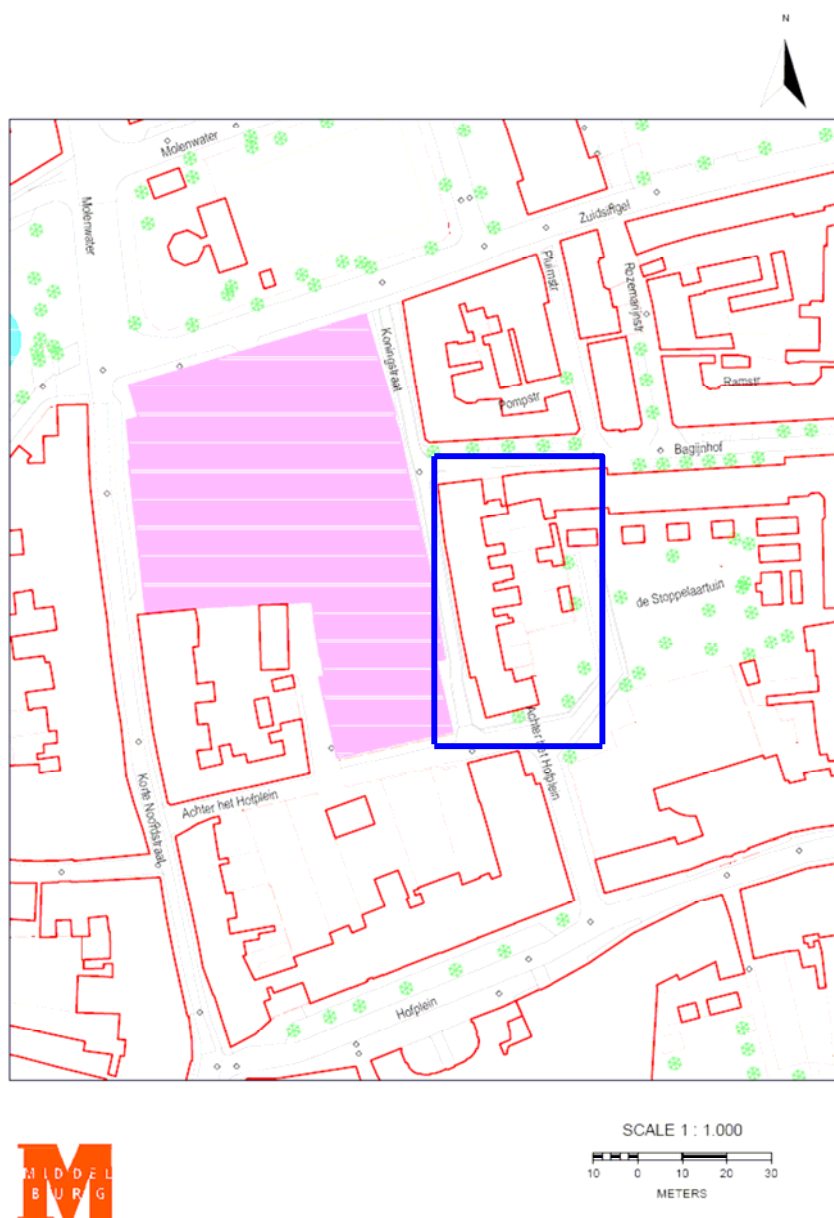
- de geomorfologische kaart van Nederland (1:50.000)
- de geologische kaart van Nederland, (1:50.000), Zeeuwsch-Vlaanderen
- de bodemkaart van Nederland (1:50.000)

Voornaamste literatuur

- Dijkstra, J., S. Ostkamp en G. Williams 2006, *Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne te Middelburg*, ADC-Rapport 595
- Sijnke, P. en T. van Gent 2001, *Geschiedenis van Middelburg*, Vlissingen/Middelburg

4. Afbakening plan- en onderzoeksgebied, vaststelling consequenties toekomstig gebruik

Het plangebied in zijn geheel betreft het voormalige terrein van de Berghuijskazerne aan de Zuidsingel en het zuidelijke deel van de Koningstraat met de percelen aan weerszijden van de straat. Dit bureauonderzoek betreft slechts een gedeelte van het gehele plangebied, namelijk het gebied ingeklemd tussen het zuidelijk deel van de Koningstraat, de Bagijnhof, de Stoppelaarstuin en Achter het Hofplein. Dit wordt in onderhavig rapport voortaan aangeduid als het onderzoeksgebied.

Afb. 1 Onderzoeksgebied (met blauw omlijnd)

Het beslaat de percelen ten oosten van het zuidelijk deel van de Koningstraat van de panden Koningstraat 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16 en 18, Achter het Hofplein 23 en 25 en de Stoppelaartuin 1A en 1B. Zie afb. 1. Het onderzoeksgebied heeft een oppervlakte van ca. 1400 m².

Op het terrein van de voormalige Kazerne aan de westzijde van de Koningstraat komt een appartementencomplex voorzien van een parkeerkelder. Hier heeft reeds een archeologisch onderzoek plaats gevonden. Tijdens dit archeologisch onderzoek bleken de archeologische resten op geringe diepte onder huidig straatniveau te liggen.

Op het terrein ten oosten van het zuidelijk deel van de Koningstraat, het onderzoeksgebied, is de bouw van een appartementencomplex gepland. Hier zijn geen kelders gepland. Het complex zal worden gebouwd op een betonnen plaat. Wel wordt rekening gehouden met een sanering van de grond onder de toekomstige plaat tot een diepte van 1,00 tot 1,50 meter onder huidig straatniveau. Daarnaast wordt de noodzaak van het plaatsen van heipalen niet uitgesloten.

Zowel de sanering als het plaatsen van heipalen zullen een verstoring van de aanwezige archeologische resten inhouden.

5. Beschrijving huidig gebruik

Het onderzoeksgebied is momenteel bebouwd. Het betreffen panden aan de Koningstraat met een gemiddelde diepte vanaf de straat van 8 meter, een pand op de hoek van de Koningstraat en de Bagijnhof met een diepte van 10 meter en één pand aan de Bagijnhof met een diepte van ca. 6,5 meter. Op de hoek van de Koningstraat en Achter het Hofplein staat een gebouw met een diepte van 12 meter vanaf de Koningstraat. Enkele huizen hebben een smalle uitbouw aan de achterzijde. In drie of vier tuinen is tegen de Stoppelaartuin aan sprake van tuinhuisjes of schuurtjes. De zuidoosthoek van het onderzoeksgebied vormt onderdeel van de Stoppelaartuin. Hier is sprake van bestrating en parkeervakken. In dit gedeelte staan twee grote bomen. Eveneens staan twee grote bomen op de Stoppelaartuin tegen de achterzijde van de tuinen van de panden aan de Koningstraat. Tenslotte staat nog één grote boom Achter het Hofplein vlak voor het pand dat op de hoek met de Koningstraat is gelegen.

6. Beschrijving historische situatie en mogelijke verstoringen

Ten behoeve van de opgraving op het terrein van de Berghuijskazerne is een historisch onderzoek van het deel van Middelburg uitgevoerd, waarbinnen zowel het opgravingsterrein als ook het onderzoeksgebied van onderhavige rapportage is gelegen.¹

Het onderzoeksgebied ligt net buiten het terrein van de voormalige ringwalburg. Wel ligt het onderzoeksgebied binnen de versterking van het middeleeuwse Middelburg, zoals dit te zien is op de kaart van Jacob van Deventer uit ca. 1550. Henderikx gaat ervan uit dat de middeleeuwse versterking in de vorm van muren en grachten teruggaat tot het midden van de 13^e eeuw.

Uit het historisch onderzoek dat uitgevoerd is ten behoeve van de opgraving op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne blijkt dat het zuidelijke deel van de Koningstraat (in de Middeleeuwen blijkbaar bekend als de Noordsteenputstraat en later als Schotsehoek) al bestond rond 1350. Echter kon niet worden achterhaald of aan de oostzijde van dit deel van de Koningstraat (het onderzoeksgebied) in de 14^e en 15^e eeuw ook al bebouwing heeft gestaan.

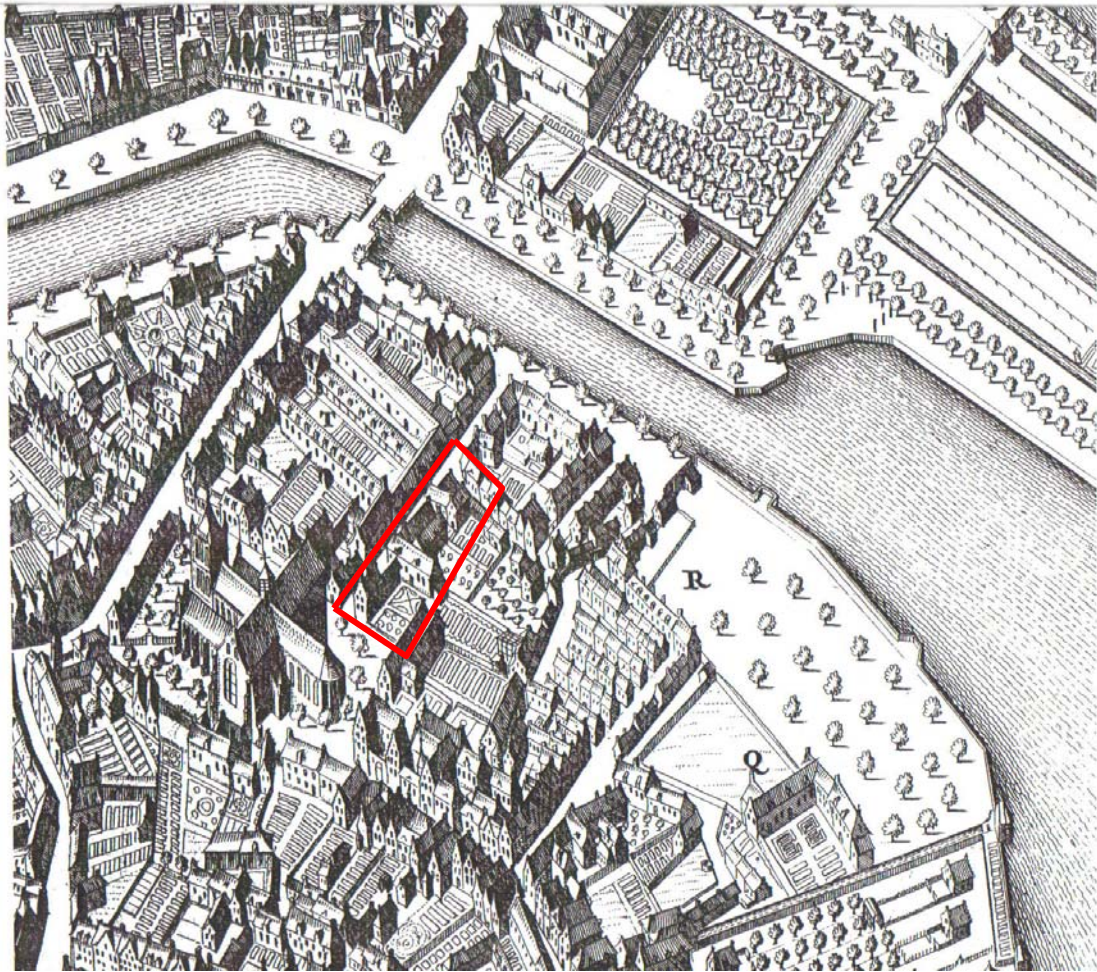
Op de kaart van Van Deventer is te zien dat het onderzoeksgebied net ten noorden ligt van het pleintje, waarop de Noordmonster- of Sint Pieterkerk heeft gestaan. De stichting van deze kerk heeft waarschijnlijk in de late 11^e eeuw plaatsgevonden. De kerk heeft tot de afbraak in 1832 aan tussen het tegenwoordige Hofplein en Achter het Hofplein gestaan.² De stichting van de Noordmonsterkerk op geringe afstand van de Westmonsterkerk, die vermoedelijk al vanaf de 10^e eeuw op de locatie van de huidige Markt heeft gestaan, maakt twee zaken duidelijk. De stichting van de kerk hier geeft aan dat in de 11^e eeuw dit deel buiten de voormalige burg bij de stad was getrokken en waarschijnlijk ook al (ten dele) was bewoond. En op de tweede plaats was er blijkbaar sprake van een duidelijke bevolkingsconcentratie in Middelburg.

Op de kaart van Van Deventer is verder te zien dat het onderzoeksgebied in ieder geval al in de eerste helft van de 16^e eeuw bebouwd is geweest. Het betreft alleen bebouwing in de zuidwestelijke hoek (Koningstraat / Hofplein) van het onderzoeksgebied. Het betreft vermoedelijk niet meer dan drie of vier panden. Achterliggende percelen zijn volgens deze kaart onbebouwd.

Uit de tweede helft van de 17^e eeuw stamt de stadsplattegrond van Goliath. Hierop is te zien dat op de hoek van de Koningstraat met de huidige Bagijnhof (voorheen het Pluimstraatje) relatief kleine huizen zouden hebben gestaan (afb. 2). Verder naar het zuiden zouden langs de

¹ Henderikx 2006, 13–22.

² Sijnke en Van Gent 2001, 28-29.

Afb. 2 Uitsnede uit de kaart van Cornelis Goliath met het onderzoeksgebied rood omlijnd

Koningstraat relatief grote huizen hebben gestaan met ongeveer halverwege het onderzoeksgebied een groot huis dat haaks op de Koningstraat heeft gestaan. De relatief grote gebouwen zouden grote tuinen / hoven gehad hebben, waarbij een siertuin, een bleekveld en een boomgaardje zijn te onderscheiden.

Op de kaart van Hattinga, die uit ca. 1750 stamt, is op de locatie van het onderzoeksgebied eveneens bebouwing aangegeven. De weergave van de bebouwing is te globaal om conclusies over de aard van de bebouwing te trekken.

Op de kadastrale minuut uit 1832 (Sectie A Molenwater blad 1) bestaat het onderzoeksgebied uit twee grote percelen (436 en 437) met twee kleinere percelen (438 en 439) aan de noordzijde en twee kleine percelen aan de zuidzijde (434 en 435). In grove lijnen komt deze perceelindeling overeen, zoals deze op de kaart van Goliath is aangeduid.

In het fotoarchief van het Zeeuws Archief en de Zeeuwse bibliotheek is geen afbeelding gevonden die inzicht geeft over de aard van de bebouwing in de eerste helft van de vorige eeuw. Er kan dus niet worden nagegaan of op de grote percelen, zoals aangeduid op de kadastrale minuut van 1832, ook grotere bebouwing heeft gestaan, waarvan aangenomen kan worden dat bij de bouw ervan oudere archeologische resten in de ondergrond zijn verstoord. Op een 1ste vervolg van de minuutplan uit 1873 is op de grote percelen aan de Koningstraat in het noordeel en in het zuidoel bebouwing uitgegeven. Mogelijk kan hieruit worden geconcludeerd dat de rest van de

percelen gedurende de 19^e eeuw onbebouwd zijn geweest. Op het 2de vervolg van de minuutplan uit 1922 zijn de grote percelen opgedeeld in de kleine, huidige percelen met daarop de huidige (?) panden aangegeven.

Daarnaast blijft het onduidelijk of het onderzoeksgebied zwaar getroffen was door het bombardement van 1940. De kans is groot dat ook hier sprake is geweest van grotere schade. Het blijkt immers dat de voormalige kazerne zware beschadigingen in de Tweede Wereldoorlog heeft opgelopen.³

Op grond van een inspectie van de huizen, die momenteel leegstaan, bestaat het vermoeden dat de beide panden Koningstraat 16 en 18 mogelijk nog overeind staan sinds de 17^e of 18^e eeuw. Dit is gebaseerd op de observatie van draagconstructie bestaande uit een oudere houten balkenconstructie. De overige panden stammen naar alle waarschijnlijkheid uit de vorige eeuw. Uit het feit dat in het Zeeuws archief geen bouwtekeningen van deze huizen bewaard zijn, kan worden verondersteld dat zijn van voor de Tweede Wereldoorlog stammen. Het 2de vervolg op de minuutplan uit 1922 geeft al de huidige perceelindeling en mogelijk ook de huidige bebouwing weer. Daarentegen kan ook niet worden uitgesloten dat de panden stammen uit de periode van wederopbouw na de oorlog.

Van belang voor het archeologisch onderzoek is de bepaling of tijdens de bouw van de huidige panden het archeologische bodemarchief is verstoord, bijvoorbeeld door de bouw van kelders. Zoals gezegd zijn van de panden in het Zeeuws Archief geen bouwtekeningen ten behoeve van de bouw aanwezig. Zodoende kon op deze weg niet ook achterhaald worden of de panden (of enkele daarvan) van een kelder zijn voorzien. Wel zijn van enkele panden aan de Koningstraat bouwtekeningen aanwezig ten behoeve van renovatie in de 70-er jaren van de vorige eeuw. Op deze tekeningen is geen kelder ingetekend. Voor- en achtergevels rusten volgens deze tekeningen op een muurfundament waarvan de exacte diepte niet bekend was.

Inspectie van de panden resulteerde in de vaststelling dat nergens een trap naar een kelder aanwezig was en dat er onder de panden slechts sprake moet zijn van een kruipruimte. Hierop wijzen ook de zeer kleine ventilatiegaten onder aan de gevels aan de straatzijde. De kruipruimtes zijn bij de bouw van de panden niet volledig uitgegraven. Dit blijkt uit het feit dat de voormalige bewoner van het pand Koningstraat 18 bij het uitbreken van zijn vloer op de bovenkant van middeleeuwse fundamenten is gestuit. Het uitbreken van de vloer geschiedde gelijktijdig met de opgraving op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne. De voormalige bewoner heeft enkele archeologische medewerkers van de opgraving op de muurresten onder zijn vloer geattendeerd. Volgens één van dezen betrof het onder meer muurresten van een (opgevuld) keldertje, mogelijk daterend uit de 16e eeuw.⁴ De mogelijkheid is aanwezig dat de aanwezige panden zijn gefundeerd op middeleeuwse fundamenten.

7. Beschrijving bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden

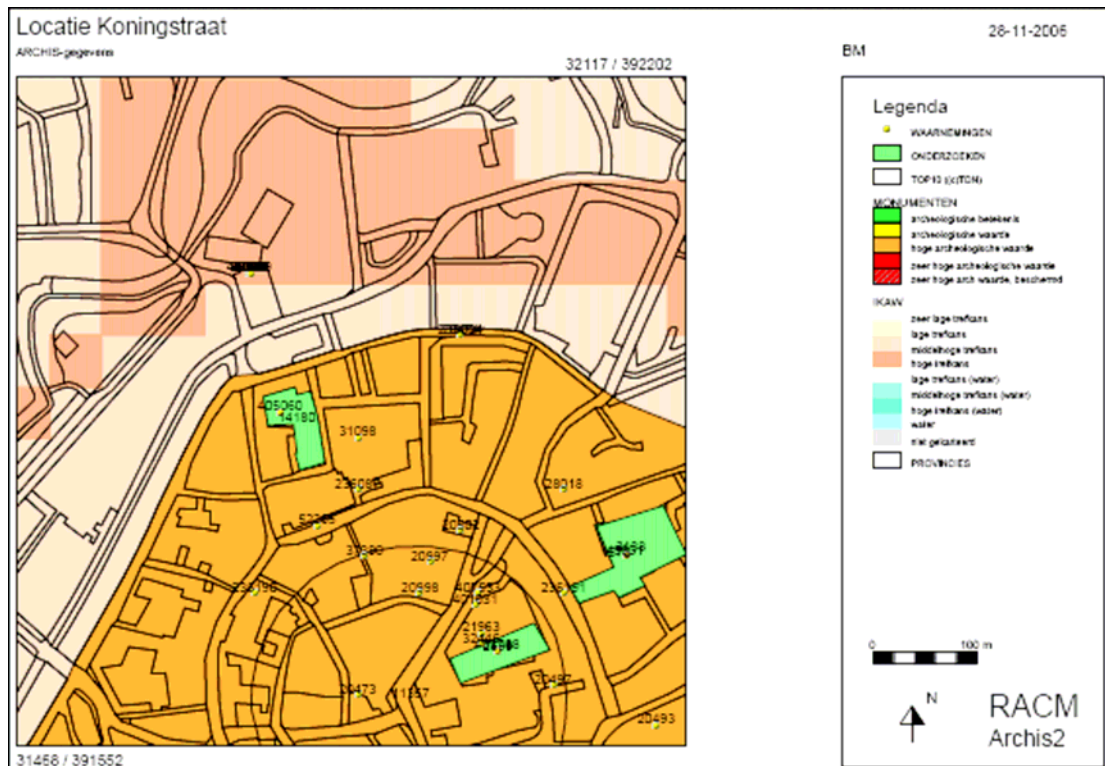
Het onderzoeksgebied valt binnen de historische kern van Middelburg die als terrein van hoge archeologische waarde met het nummer 13433 op de AMK is aangeduid. (afb. 3) Binnen het onderzoeksgebied zijn geen waarnemingen bekend. In de nabije omgeving van het onderzoeksgebied zijn vier waarnemingen bekend:

- 31098 : waarneming ingevoerd in 1961 met 'afgeronde' coördinaten. Het zou een opgraving betreffen van een kerk. De melding gaat gepaard met een verwijzing naar BROB 1964, hieruit blijkt dat het gaat om een opgraving op het terrein van de abdij.
- 52265 : waarneming ingevoerd in 2001 van de opgraving van een deel van de Noordmonsterkerk op het Hofplein.

³ Henderikx 2006, 21.

⁴ Mondelinge mededeling H. Bostelaar.

- 236087 : waarneming uit 1995 met 'afgeronde' coördinaten. Het betreft de melding van menselijke skeletresten aangetroffen bij een verbouwing van een woonhuis. Door J. Kuipers (invoerder in ARCHIS) is de vondst in verband gebracht met het voormalige pesthuis. Dit is volgens de kaart van Goliath uit 1657 echter meer naar het oosten gelegen.
- 405060 : Het betreft de waarneming in 2006 ingevuld naar aanleiding van de opgraving (onderzoeknummer 14180) uit 2004 op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne. Op de resultaten van deze opgraving wordt hieronder ingegaan.

Afb. 3 Koningstraat; ARCHIS gegevens.

Aan de westzijde van de Koningstraat op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne heeft in 2004 een grootschalige opgraving plaats gevonden. Hierbij is aangetoond dat op het terrein bewoning heeft plaatsgevonden vanaf de 12^e eeuw (mogelijk al vanaf de 11^e eeuw) tot op het moment dat de voormalige kazerne is gesloopt.⁵ Uit de 13^e eeuw stamt een omgracht terrein, dat mogelijk onderdeel was van een adellijke hofstede. In de 14^e eeuw bood de locatie plaats aan ambachtslieden, waaronder een bronggieter. De ambachtslieden bewoonden erven, waarop grotendeels houten huizen hebben gestaan. Het eerste muurwerk op het terrein dateert uit ca. 1400. Tot 1606 was op het terrein een armenschool en een weeshuis gevestigd. Vanaf 1613 tot 1809 is het terrein in beslag genomen door het gebouwencomplex van het Ouden mannen- en vrouwenhuis. Aan de zijde van de Koningstraat hebben in deze periode meerdere huizen gelegen. Door de bouw van de kazerne rond 1900 zijn oudere sporen zwaar verstoord.

Uit het onderzoek hier blijkt dat de archeologische resten op geringe diepte, namelijk 0,30 tot 0,70 m onder huidig maaiveld / straatniveau, zijn te verwachten. Dit wordt bevestigd door de observatie van oude muurresten onder de uitgebroken vloer van het pand Koningstraat 18.

⁵ Dijkstra 2006, 234 e.v.

Met betrekking tot de aardwetenschappelijke waarden kan gemeld worden dat het bebouwde gebied van Middelburg op de Geologische Kaart, de Bodemkaart en de geomorfologische kaart niet gekarteerd is. Het onderzoeksgebied bevindt zich echter in de directe nabijheid of zelfs op de locatie van een kruispunt van twee getij-inversieruggen. Dit wordt ook gesteld op basis van resultaten van de opgraving op het aangrenzend kazerneterrein.⁶ Hierdoor kan worden verondersteld dat geologisch gezien het onderzoeksgebied is gelegen op Afzettingen van Duinkerke II (tegenwoordig Laagpakket van Walcheren) behorende bij kreekgeulafzettingen. De mogelijkheid bestaat dat het onderzoeksgebied net naast de kreekgeulafzettingen is gelegen en geologisch gezien op Afzettingen van Duinkerke II op Hollandveen op Afzettingen van Calais is gelegen.

Bodemkundig gezien ligt het onderzoeksgebied zeer waarschijnlijk op kalkrijke poldervaaggronden van lichte zavel. Grondwatertrap zou liggen tussen VI en VII. Extrapolatie op de geomorfologische kaart, en voortborduren op bovenstaande observaties, zou tot de conclusie leiden dat de onderzoekslocatie op een getij-inversierug is gelegen.

8. Gespecificeerde verwachting

IJzertijd en Romeinse Tijd

Het onderzoeksgebied is op de aardwetenschappelijke kaarten niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie van de aardwetenschappelijke waarden net buiten de niet gekarteerde zone is verondersteld dat het onderzoeksgebied zich op de afzettingen van een getij-inversierug bevindt. Onderliggend veen zal hier niet voorkomen of in geërodeerde vorm. Archeologische resten uit de IJzertijd of de Romeinse Tijd zijn daarom niet te verwachten.

Middeleeuwen

Op de getij-inversierug is in principe bewoning mogelijk geweest vanaf de 9^e eeuw na Chr. De verwachting dat op de onderzoekslocatie in de ondergrond sporen aanwezig zijn van bewoning uit de 9^e t/m 11^e eeuw is laag. Tijdens de opgraving op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne zijn weinig tot geen sporen uit deze periode gevonden. Wel zijn duidelijke sporen uit de 13^e en 14^e eeuw gevonden. Naar verwachting betreft het een hofstede en latere erven aan de noordelijke uitvalsroute van Middelburg, de Korte Noordstraat. Het is onzeker of ook bewoningssporen achter deze erven aan de huidige Koningstraat zijn te verwachten. Er geldt daarom een middelhoge verwachting voor bebouwings- en andere bewoningsresten uit de laatste eeuwen (13^e – 15^e) van de Middeleeuwen. Het kan hierbij gaan om paalsporen, die resteren van de houten constructie van huizen of bijgebouwen, om greppelsporen en om afvalkuilen en waterputten. Aan vondsten kunnen zowel anorganische (aardewerk, metaal, steen) als organische (bot, leer, hout, plantresten) voorwerpen verwacht worden.

Nieuwe Tijd

Op grond van de bestudering van het historisch kaartmateriaal kunnen in het onderzoeksgebied langs de Koningstraat in ieder geval bebouwingsresten uit de Nieuwe Tijd verwacht worden. Mogelijk is in de 16^e eeuw (en misschien al 15^e eeuw) alleen de zuidwestelijke hoek van het onderzoeksgebied bebouwd geweest. Volgens de kaart van Goliath is in de 17^e eeuw de strook langs de Koningstraat bebouwd geweest met relatief grote panden. De achterliggende strook bestond grotendeels uit tuinen op een diep gebouw haaks op de Koningstraat, halverwege het onderzoeksgebied, na.

De bebouwing heeft naar alle waarschijnlijkheid verscheidene eeuwen stand gehouden. Op de kadastrale minuut van 1832 is namelijk een perceelindeling weergegeven, die in grote lijnen lijkt

⁶ Williams en Dijkstra 2006, 25.

overeen te komen met die op de kaart van Goliath. Er lijkt nauwelijks sprake te zijn van verstorende bodemingrepen voor bebouwing in de 19^e eeuw. Pas uit 1922 stamt de huidige perceelindeling en mogelijk ook de huidige panden. Het kan niet uitgesloten worden dat de panden Koningstraat 16 en 18 in de noordwestelijke hoek van het onderzoeksgebied (deels) nog stammen uit de 17^e eeuw.

De resultaten van de aangrenzende opgraving op het terrein van de voormalige Berghuiskazerne heeft met name veel informatie opgeleverd over de materiële cultuur en voedsel economie van een armer deel van de bevolking. Het terrein was namelijk opeenvolgend gastheer voor een weeshuis en armenschool, een oude mannen- en vrouwengasthuis en tenslotte een kazerne. Volgens de kaart van Goliath staan in het onderzoeksgebied van onderhavig onderzoek bovengemiddeld grote huizen, waarvan één ook beschikt over een grote siertuin. Naar verwachting zal archeologisch onderzoek van dit terrein ons aanvullende informatie verschaffen over de materiële cultuur en voedsel economie van een rijker deel van de bevolking.

De huidige bebouwing aan de Koningstraat beschikt niet over kelders. Archeologische resten zijn daardoor niet of nauwelijks verstoord tijdens de bouw van de panden. Dit blijkt ook uit het feit dat tijdens het uitbreken van de vloer door de voormalige bewoner van pand Koningstraat 18 op geringe diepte onder de vloer op oude muurresten is gestoten.

Er geldt daarom een hoge verwachting op bebouwingsresten in de vorm van stenen fundamenteën en beerkelders in ieder geval uit de periode vanaf de 17^e eeuw tot en met de 19^e eeuw in de ondergrond van de westelijke helft van het onderzoeksgebied. In de oostelijke helft moet rekening worden gehouden met bewoningssporen in de vorm van afvalkuilen, waterputten en bijgebouwen uit dezelfde periode. Aan vondsten kunnen zowel anorganische (aardewerk, metaal, steen) als organische (bot, leer, hout, plantresten) voorwerpen verwacht worden.

9. Conclusies en advies

Het bureauonderzoek heeft geleid tot de volgende beantwoording van de onderzoeksvragen, waarbij de conclusies en het advies zijn weergegeven:

Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Er geldt een hoge archeologische verwachting voor het onderzoeksgebied. In de westelijke strook zijn op geringe diepte muurresten en andere bebouwingsresten bewaard gebleven die naar alle waarschijnlijkheid teruggaan tot de 16^e en 17^e eeuw. Het gaat hierbij om fundamentresten en beerkelders behorende bij panden die hier hebben gestaan en zijn weergegeven op de historische kaarten. Onderliggend geldt een middelhoge verwachting voor bewoningsresten uit de Late Middeleeuwen, met name de 13^e t/m 15^e eeuw.

In de oostelijke helft van het onderzoeksgebied moet centraal rekening gehouden worden met fundamentresten en beerkelders van een groot gebouw dat volgens de kaart van Goliath hier heeft gestaan. Ten noorden en ten zuiden hiervan heeft waarschijnlijk nooit bebouwing gestaan. Op de historische kaarten is hier telkens een tuin weergegeven. Bewoningsresten in de vorm van afvalkuilen en waterputten uit zowel de Late Middeleeuwen als de Nieuwe Tijd zijn niet uit te sluiten.

In welke mate worden deze waarden verstoord door realisatie van de geplande bodemingreep?

Voor zover nu bekend zal bij de nieuwbouw worden gewerkt met een plaatfundering. Deze funderingsmethode reikt in de regel niet diep, waardoor met name dieper gelegen resten onverstoord blijven.

Wel zal een bodemsanering / -uitwisseling noodzakelijk zijn voor de nodige grondslag. Gerekend wordt met het vervangen van de grond tot een diepte van 1,00 à 1,50 meter onder maaiveld. Archeologische resten worden al verwacht tussen 0,30 en 0,70 meter onder maaiveld. De geplande sanering zal daarom leiden tot ernstige beschadiging van de (bovenste) archeologische resten.

Daarnaast wordt de mogelijkheid niet uitgesloten dat ondanks de sanering een gebrekkige grondslag het plaatsen van heipalen noodzakelijk is. Ook dit vormt een ernstige bedreiging voor de archeologische waarden.

Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

De huidige grondslag onder de huidige panden zal ten gevolge van de werkzaamheden op het terrein van de voormalige Berghuiskazerne niet goed zijn. Zodoende zal uitwisseling van de grond (de sanering) onvermijdelijk zijn. Bij de sanering dient rekening te worden gehouden met een opgraving van de archeologische resten. Zoals gezegd liggen deze resten namelijk op geringe diepte onder het maaiveld.

Op een weinig dieper niveau zullen dan nog oudere resten aanwezig zijn. Indien inderdaad gesaneerd moet worden, dan moet ook een opgraving van deze resten plaats vinden. Van belang is het daarom om de diepte van de sanering te beperken. Vrijleggen van het bovenste muurwerk betreft een opgraving met één onderzoeksvlak, mogelijk met op enkele plekken verdiepen naar een tweede vlak. Idealiter worden de muurresten behouden en niet weggeruimd.

Worden ze wel weggeruimd dan moet daaronder ook archeologisch onderzoek plaats vinden. Dit houdt waarschijnlijk een verdubbeling van de kosten in ten opzichte van de opgraving van slechts één vlak.

Tenslotte bestaat ook de mogelijkheid dat er geheid moet gaan worden. Bij de sanering zullen verschillende muurresten vrij gelegd worden. Dit maakt het mogelijk om in eerste instantie het heipalenplan aan te passen. Aan de hand van de opgraving van de (bovenste) muurresten zal in overleg gekeken moet worden in hoeverre het heipalenplan aangepast kan worden, zodat zo min mogelijk archeologie vernietigd wordt.

Indien ten behoeve van het heien sondages in de vorm van ontgravingen plaats moeten vinden om te controleren of onderliggende muurresten of andersoortige resten aanwezig zijn die een hindernis voor de heipalen kunnen vormen, dan dient minimaal met een archeologische begeleiding van deze sondages rekening te worden gehouden. In ieder geval wordt geadviseerd niet-grondverdringende heipalen te gebruiken.

Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

Het is de mening van de WAD dat verder geen waarderend onderzoek noodzakelijk is om tot een gedegen selectiebesluit te komen. Het bureauonderzoek, alsmede de bevindingen onder de vloer van pand Koningstraat 18, alsmede het ontbreken van kelders bij de overige panden, geven een duidelijk genoeg beeld van de archeologische waarden in het onderzoeksgebied.

10. Literatuur

Dijkstra, J., S. Ostkamp en G. Williams, 2006, *Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuiskazerne te Middelburg*, ADC-Rapport 595

De plattegrond van Middelburg van Cornelis Goliath, Uitgegeven door het Koninklijk Zeeuwsh Genootschap der Wetenschappen, 1987

Koeman, C. en J.C. Visser, 1992, *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer*, Aalsmeer, Map 7 Nederland Zeeland

Sijnke, P. en T. van Gent 2001, *Geschiedenis van Middelburg*, Vlissingen/Middelburg

Topografische kaarten en plattegronden van de Hattinga's 1724-1755, Map 10, Kaarten van Walcheren, 1:12.000

